

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.6.2023.291435>

ЧАМАХУД Д. В.

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Аспірантка кафедри історії української музики та музичної фольклористики. Науковий керівник — О. В. Путятицька, кандидат мистецтвознавства, доцент, професор кафедри (Київ, Україна).

Chamakhud, Daryna. Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Postgraduate student at the Department of History of the Ukrainian Music and Musical Ethnology. Scientific advisor — Olha Putyatyska, Candidate of Art Criticism (PhD), associate professor, professor at the department of History of the Ukrainian Music and Musical Ethnology (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3402-7335>

© Чамахуд Д. В., 2023.

НЕОПУБЛІКОВАНА ЗБІРКА ХОРОВИХ ТВОРІВ ЯКОВА ЯЦИНЕВИЧА: ЖАНРОВО-КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ, СПЕЦИФІКА МУЗИЧНОЇ МОВИ

UNPUBLISHED COLLECTION OF CHORAL WORKS BY YAKIV YATSYNEVYCH: GENRE-COMPOSITION CHARACTERISTICS, SPECIFICITY OF THE MUSICAL LANGUAGE

Відновлення й реконструювання інформації про маловідомих українських митців набувають нині все більшої актуальності. Особливо цінними є дослідження, які ґрунтуються на першоджерелах, зокрема архівних матеріалах. Незважаючи на труднощі в такій роботі, сучасні реалії переконують у правильності обраного шляху. Серед композиторів, творчість яких збагатила українську музику, — Яків Яциневич (1869–1945), талановитий автор музики в різних жанрах, субдиригент М. Лисенка, дієвий керівник, диригент

і регент хорових колективів різного рівня майстерності, фольклорист, музичний педагог, громадський діяч, священник.

Одним із найбільш активних і водночас непростих етапів життя митця стали 1925–1930 роки, коли композитор працював в Одесі. Ідеться про зрілий період творчості, протягом якого, поряд із великими успіхами перепліталися особисті раптові невдачі¹. Перебуваючи в Одесі, Я. Яциневич одночасно працював на багатьох посадах: керівник Української капели імені М. В. Лисенка, інспектор музичних курсів Одеси та клубної хорової роботи, організатор загально-міського хору, учитель співів в Одеській трудовій залізничній школі № 75 та в Одеському інституті народної освіти, учасник Одеської філії товариства імені М. Леонтовича. Я. Яциневич співпрацював також з Одеською кінофабрикою. В Одесі його музична спадщина поповнилася не лише творами малих форм, серед яких — камерно-вокальні пісенспіви (солоспіви і вокальні ансамблі в супроводі фортепіано, твори для соліста з хором та для хору *a cappella* на вірші українських поетів), а й великими композиціями — ораторією, оперою, симфонією та кіномузикою.

Я. Яциневич нерідко komponував нотні зібрання з нових творів одного жанру. В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ) вдалося віднайти рукопис збірки Я. Яциневича, яку він уклав і дбайливо переписав [Архів Є. М. Кротевича. Ф. 45. Спр. 205]. Видання охоплює дві серії-випуски (ілюстрація 1), у кожній з яких уміщено по десять пісенспівів під назвою «Хорові твори» (таблиця 1). Серед них — композиції, написані протягом 1920–1930 років не лише в Одесі, а й під час проживання Я. Яциневича на початку 1920-х років у селах Київщини — Щучинка, Острійки. Проте саму збірку сформовано 1930 року, тобто під час перебування композитора в Одесі. Свідчення цьому — зазначення дати і міста на титульних сторінках.

---

¹ Докладніше періодизацію творчості Я. Яциневича викладено у статті Д. В. Чамахуд [2022].

Ілюстрація 1. Титульні сторінки «Хорових творів» Я. Яциневича (перша і друга серії) [ІР НБУВ. Ф. 45. Спр. 204. Арк. 1. Спр 205. Арк. 1].

Таблиця 1.

Інформація про композиції збірки «Хорові твори» Я. Яциневича

№ з/п	Назва, жанр і склад виконавців твору	Місце збереження твору	Дата і місце написання твору	Джерело мелодії, автор поетичного тексту
Перша серія				
1.	«Сусідка». Галицька пісня, обробка для мішаного хору <i>a cappella</i>	НБУВ. Ф. 45. Спр. 204. Арк. 1–2	1921 р., с. Щучинка, Київщина	«Ой сусідко» — народна мелодія. «Засіваймо» — Я. Яциневича

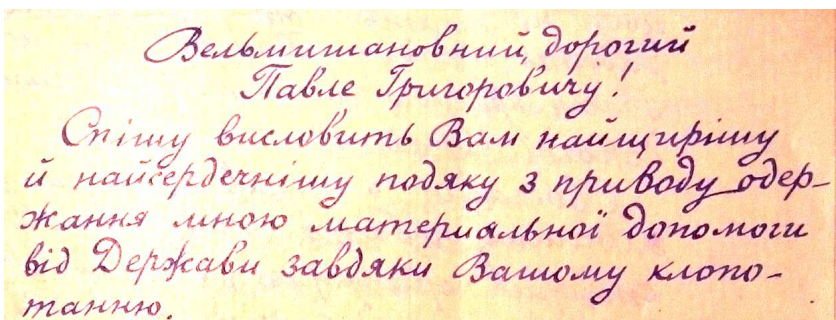
№ з/п	Назва, жанр і склад виконавців твору	Місце збереження твору	Дата і місце написання твору	Джерело мелодії, автор поетичного тексту
2.	«А гила-гилочка». Веснянка, обробка для мішаного хору <i>a cappella</i>	НБУВ. Ф. 45. Спр. 204. Арк. 3–4, 5–6	Лютий 1921 р., с. Щучинка, Київщина	Збірник А. Конощенка ¹ , вип. 2, № 44, с. 62, варіант: вип. I, № 17, с. 10
3.	«Ой, шум ходе по діброві». Веснянка, обробка для мішаного хору <i>a cappella</i>	НБУВ. Ф. 45. Спр. 204. Арк. 7–8, 9–10	Грудень 1920 р., с. Щучинка, Київщина	Збірник А. Конощенка, вип. 2, № 20, с. 29
4.	«Ой, Лимане». Історична пісня, обробка для соло баритона й мішаного хору з фортепіано	НБУВ. Ф. 45. Спр. 204. Арк. 11–12	Після 1923 р., с. Острійки, Київщина	Село Острійки, від О. Титаренкової
5.	«До місяця». Для мішаного хору <i>a cappella</i>	НБУВ. Ф. 45. Спр. 204. Арк. 13–14	Дату і місце не зазначено	Слова Г. Чупринки
6.	«Доярочка»	Не знайдено		Слова Б. Юрківського
7.	«Роси, роси, дощику». Для мішаного хору <i>a cappella</i>	НБУВ. Ф. 45. Спр. 204. Арк. 17–18	До серпня 1930 р., місце не зазначено	Слова Олександра Олеся

¹ Українські пісні. 3 ноти : у 3 вип / зібрав А. М. Конощенко [Грабенко]. Вип. 1 : Перша сотня. Одеса : Друк. Е. И. Фесенко, 1900; Вип. 2 : Друга сотня. Одеса : Друк. Е. И. Фесенко, 1902, 1909. 134, III с.; Вип. 3 : Третя сотня, Київ : Вік, 1906. 124 с. Четвертий випуск (Четверта сотня, 1908) не опубліковано.

№ з/п	Назва, жанр і склад виконавців твору	Місце збереження твору	Дата і місце написання твору	Джерело мелодії, автор поетичного тексту
8.	«Вечір»	Не знайдено		Слова П. Гая
9.	«Хмарка». Для мішаного хору <i>a cappella</i>	НБУВ. Ф. 45. Спр. 204. Арк. 11–12	1923 р., місце не зазначено	Слова П. Гая
10.	«Ми рухом відважним». Італійська пісня	Не знайдено		
Друга серія				
1.	«Хай літають вітри». Для мішаного хору <i>a cappella</i>	НБУВ. Ф. 45. Спр. 205. Арк. 1–2, 3–4	До червня 1930 р., місце не зазначено	Слова Олександра Олеся
2.	«Ріємо, ріємо». Для мішаного хору <i>a cappella</i>	НБУВ. Ф. 50. Спр. 1461. Арк. 1	До серпня 1930 р., місце не зазначено	Слова В. Чумака
3.	«До закордонних робітників»	Не знайдено		
4.	«Гімн 1 травня». Для одноголосного жіночого хору з фортепіано	НБУВ. Ф. 1. Спр. 41578. Арк. 1	До червня 1929 р., місце не зазначено	Слова В. Алешко
5.	«Гей, юнаки!». Для мішаного хору <i>a cappella</i>	НБУВ. Ф. 50. Спр. 1454. Арк. 1–2	До серпня 1930 р., місце не зазначено	Слова юнака Дмитра
6.	«Свято Жовтневої революції»	Не знайдено		

№ з/п	Назва, жанр і склад виконавців твору	Місце збереження твору	Дата і місце написання твору	Джерело мелодії, автор поетичного тексту
7.	«Жалібний марш» (до дня сороковин смерті К. Стеценка). Для мішаного хору з фортепіано	НБУВ. Ф. 1. Спр. 36027. Арк. 1–2	20 травня 1922 р., Село Острійки, Київщина	Не вказано
8.	«Кооперативний гімн»	НБУВ. Ф. 50. Спр. 1458. Арк. 1	До серпня 1930 р., місце не зазначено	Слова Б. Юрківського
9.	«До праці!». Для мішаного хору <i>a cappella</i>	НБУВ. Ф. 45. Спр. 205, Арк. 5–6	Дату і місце не зазначено	Слова Б. Грінченка
10.	«Залізна сила». Італійська революційна пісня	НБУВ. Ф. 45. Спр. 205. Арк. 7–8	До серпня 1930 р., місце не зазначено	Слова П. Опанасенка

Перша серія «Хорових творів», очевидно, була подарунковим варіантом, адже візерунки на титульному аркуші розфарбовано кольоровими олівцями й ручкою, почерком композитора зазначено присвяту: «*Уважаемому Максиму Леонтьевичу на добру пам'ять від автора. Я. Яциневич. 10/Х.1942 г.*». Щодо достовірності автора напису звертаємося до архівного документа із Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України) — листа Я. Яциневича до П. Тичини від 2 липня 1942 р. [Яциневич Я., 1942. Спр. 7986. Арк. 1]. Справді, почерк у листі композитора і запис присвяти на «Хорових творах» ідентичні, що підтверджує правильність нашого твердження (ілюстрація 2).

Ілюстрація 2.

Фрагмент листа Я. Яциневича до П. Тичини (від 2.07.1942 р.)
[ЦДАМЛІМ України. Ф. 464. Оп. 1. Спр. 7986. Арк. 1].

Цікаво, що таке укомплектування хорових творів Я. Яциневича — не єдиний випадок у творчості композитора. Серед документів ІР НБУВ уміщено авторський перелік «34 народних пісень для хорів різного складу» для майбутньої збірки композицій митця [Ф. 50. Спр. 1941]. На жаль, список назв піснеспівів залишився лише в такому варіанті.

З-поміж двадцяти хорових творів досліджуваної збірки спочатку віднайдено нотні матеріали лише половини з них — сім піснеспівів із першої серії і три з другої у фонді архіву Є. М. Кротевича у ІР НБУВ [Яциневич Я. Ф. 45. Спр. 204 і 205]. Проте у процесі пошукової роботи в інших фондах ІР НБУВ, зокрема в архіві музичного товариства імені М. Леонтовича і в комплексному зібранні літературних творів і документів, за наявним переліком з титульного аркуша «Хорових творів» вдалося отримати рукописи ще п'яти композицій з другої серії збірки Я. Яциневича [Ф. 1. Спр. 36027, 41578. Ф. 50. Спр. 1454, 1458, 1461]. На жаль, інші п'ять творів поки не віднайдено. Можливо, це пов'язано із забороною 1930 року виконувати більшість творів композитора, про що свідчить постанова Вищого музичного Комітету Відділу мистецтв УПО НКО УСРР за підписом Л. Лисовича на нотних матеріалах з відповідною резолюцією (зокрема це стосується твору «Роси, роси, дощику» від 18 липня 1930 р.

[Яциневич Я. Ф. 50. Спр. 1464]). Отже, відновлено і впорядковано ноти більше половини піснеспівів двох серій «Хорових творів» композитора.

Композиції, уміщені у двох випусках, різняться за тематикою вербальних текстів, відповідно — за масштабами музичної форми, фактурними засобами, тональним розвитком, композиторськими прийомами роботи з музичним матеріалом, а також за складом виконавців. Проте у процесі аналізу виявлено: щодо послідовності творів в обох випусках, їх авторській структуризації враховано зміст віршів і жанри. Саме тому піснеспіви двох серій за тематикою і складом хорових колективів, для яких призначені твори, можна розподілити на кілька груп.

Майже половину першої серії становлять **обробки народних пісень**. Серед них є композиції, які різняться за способами роботи Я. Яциневича з наявним музичним матеріалом:

1. Обробка пісні на межі авторського хорового твору, — «Сусідка» № 1 [Яциневич Я. Ф. 45. Спр. 204]. Ідеться про славнозвісну галицьку військову жартівливу пісню, у якій текст і мелодія приспіву народні, а слова і музику кожного куплету скомпонував Я. Яциневич¹. У цьому переконує листування дружини композитора Ірини з музикознавцем Л. Кауфманом. У листі від 1 квітня 1965 р. І. Яциневич згадувала: «*Она была очень коротенькая и Я. М. разработал ее для случайного домашнего ансамбля <...> Так он “заспів” “Заспіваймо пісню веселеньку про сусідку славу молодецьку” прочее “про венгерку про мандрівця” все это он ввел свои слова и разработал с увлечением*» [Яциневич І. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 256. Арк. 8–8 зв.]. Цікаво, що хоровий твір був одним з улюблених у диригента П. Муравського і звучав чи не на кожному концерті під його керівництвом.

2. Класичні обробки народних пісень для різного складу виконавців. Серед них — твори для мішаного хору

---

¹ Детальніше про історію створення і музичні особливості «Сусідки» Я. Яциневича див. у статті Д. Чамахуд [2019].

a cappella — веснянки «А гила-гилочка» № 2, «Ой шум ходить по діброві» № 3 з вказівками у нотному тексті «Ар. Я. Яциневича» [Яциневич Я. Ф. 45. Спр. 204. Арк. 5 зв.—6, 7 зв.—8]. До цієї ж групи належить і обробка «Ой Лимане» № 4 для соло баритона з хором у супроводі фортепіано [Яциневич Я. Ф. 45. Спр. 204. Арк. 11 зв.—12 зв.].

Зважаючи на першоджерела, в усіх хорових обробках Я. Яциневич скористався прийомами і засобами народних мелодій (перемінність мажору і мінору в гармонії, рухи голосів паралельними терціями і секстами). Водночас куплетну будову творів урізноманітнено фактурними змінами, використанням підголоскової поліфонії, широких розпівів у басовій партії. Майстерна робота композитора помітна в переміщенні мелодії творів у різні голоси, у нагромадженні кількості хорових партій (зокрема у веснянці «А гила-гилочка»).

У другій групі об'єднуємо **авторські хорові твори** Я. Яциневича з першої та другої серій. Для написання композицій митець звернувся до віршів українських поетів-сучасників: Григорія Чупринки, Олександра Олеса, П. Гая, Бориса Грінченка, П. Опанасенка, Василя Чумака, Б. Юрківського. За змістом поетичних текстів серед авторських піснеспівів виділяємо три підгрупи.

1. Пейзажні замальовки для мішаного хору *a cappella* — твори з першої серії: «До місяця» № 5, «Роси, роси, дощичку» № 7, «Хмарка» № 9. Зважаючи на абсолютну композиторську свободу, музичний матеріал піснеспівів цікавий з погляду втілення авторського задуму. Уже з перших акордів кожного з творів вгадується передбачений віршованими текстами образ. Звуковідтворення досягається завдяки використанню триголосся жіночих партій (№№7, 9), частих змін тональностей (*фа мажор — сі-бемоль мінору — фа-дієз мінору — фа-дієз мажор — фа мажор* у № 7; *ля мажор — мі мажор — ля мажор — ре мажор — ля мажор* у № 9), альтерованих гармоній одразу на початку творів (№№7, 9), органних пунктів (№№ 5, 9).

2. Хорові композиції на вірші патріотичного та революційного змісту — твори з другої серії: «Хай літають вітри» № 1, «Рисмо, риємо» № 2, «Гей, юнаки» № 5, «Кооперативний гімн» № 8, «До праці» № 9, «Залізна сила» № 10 для мішаного хору *a cappella* та «Гімн Першого травня» № 4 для одноголосного жіночого хору в супроводі фортепіано. Серед композиторських прийомів роботи в цих творах — використання текстових та інтонаційних підголосків (№№ 1, 10), створення ефекту хорових «перегуків» (№ 9), нагромадження кількості голосів (№№ 1, 5). Тобто, музичні засоби спрямовані на відображення змісту поетичних текстів.

В авторських хорових композиціях Я. Яциневич вдається до різних музичних форм. В основі більшості творів — куплетна будова, проте зі значними змінами: зі вступом і закінченням (№ 5 із першої серії), з півтоновим або паралельним зіставленням тональностей різних куплетів (№ 7 із першої серії, №№ 4, 5 із другої), зі зміною фактури (№ 9 із другої серії). Віршовані куплети окремих поетичних творів у музичному втіленні Я. Яциневича об'єднано в наскрізну форму (№ 9 із першої серії, №№ 1, 2 з другої).

3. Окремо виділяємо твір-реквієм «Жалібний марш» № 7 із другої серії, присвячений сороковинам К. Стеценка. Ідеться про найбільшу за масштабами композицію для мішаного хору в супроводі фортепіано з розвиненими лініями голосів. У першій частині твору партія фортепіано майже точно дублює музичний матеріал співаків, проте вже у другій частині інструмент досягає оркестрового звучання і виконує самостійні музичні фрагменти.

Отже, дослідження збірки «Хорових творів» Якова Яциневича на основі архівних документів дає змогу виявити логіку поєднання різних піснеспівів в окремих випусках і де-що розширити уявлення про творчість композитора. Звісно, відновлення музичної спадщини митця є довготривалим процесом, проте необхідним і таким, що в майбутньому доповнить одну зі сторінок історії української музики.

Список використаної літератури і джерел

1. Чамахуд Д. «Визитка» Якова Яциневича: история создания и сценическая жизнь обработки народной песни «Сусидка» // *Res Humanitariae / Klaipėdos universitetas. Klaipėda, 2019. No. 25. P. 122–144. DOI: <https://doi.org/10.15181/rh.v25i0.1977>.*

2. Чамахуд Д. В. Яків Яциневич: новий погляд на періодизацію життєтворчості // *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 133 : Історія музики: проблеми, процеси, персони. Київ, 2022. С. 198–217.*

3. Яциневич І. І. Лист до Л. С. Кауфмана від 1 квітня 1965 р. // *ЦДАМЛМ України. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 256. Арк. 8–8 зв.*

4. Яциневич Я. М. 34 народні пісні для хорів різного складу // *ІР НБУВ. Архів музичного товариства імені М. Леонтовича. Ф. 50. Спр. 1941. Арк. 1.*

5. Яциневич Я. М. Лист до П. Г. Тичини від 02.07.1942 р. // *ЦДАМЛМ України. Ф. 464. Оп. 1. Спр. 7986. 3 арк.*

6. Яциневич Я. М. Хоровий твір «Гей, юнаки» на слова юнака Дмитра // *ІР НБУВ. Архів музичного товариства імені М. Леонтовича. Ф. 50. Спр. 1454. Арк. 1–1 зв.*

7. Яциневич Я. М. Хоровий твір «Гімн Першого травня» на слова В. Алешко // *ІР НБУВ. Літературні матеріали. Зібрання літературних творів і документів початку ХІІ–ХХ століття. Ф. 1. Спр. 41578. Арк. 1–1 зв.*

8. Яциневич Я. М. Хоровий твір «Жалібний марш» на сорокові роковини смерті К. Стеценка // *ІР НБУВ. Літературні матеріали. Зібрання літературних творів і документів початку ХІІ–ХХ століття. Ф. 1. Спр. 36027. Арк. 1–2 зв.*

9. Яциневич Я. М. Хоровий твір «Кооперативний гімн» на слова Б. Юрківського // *ІР НБУВ. Архів музичного товариства імені М. Леонтовича. Ф. 50. Спр. 1458. Арк. 1–2 зв.*

10. Яциневич Я. М. Хоровий твір «Ріємо, ріємо» на слова В. Чумака // *ІР НБУВ. Архів музичного товариства імені М. Леонтовича. Ф. 50. Спр. 1461. Арк. 1–1 зв.*

11. Яциневич Я. М. Хоровий твір «Роси, роси, дощику» на слова Олександра Олеся // *ІР НБУВ. Архів музичного товариства імені М. Леонтовича. Ф. 50. Спр. 1464. Арк. 1–1 зв.*

12. Яциневич Я. М. Хорові твори. Серія І // *ІР НБУВ. Архів Є. М. Кротевича. Ф. 45. Спр. 204. Арк. 1–12 зв.*

13. Яциневич Я. М. Хорові твори. Серія ІІ // *ІР НБУВ. Архів Є. М. Кротевича. Ф. 45. Спр. 205. Арк. 1–8 зв.*